

Хорішко Л.С.

Суб'єктність елітного політичного інституту в процесах політичної модернізації

Процеси інституціоналізації сприяють формуванню суб'єктності політичної еліти, тобто її здатності як діючого суб'єкта влади впливати на інших суб'єктів із метою оптимізації досягнення поставлених цілей та завдань у процесах політичної модернізації. Формування суб'єктності відбувається під впливом суб'єктивних (політична компетентність, мотивація, відповідальність) та об'єктивних факторів (поточна політична ситуація). Основними критеріями політичної суб'єктності еліти виступають: здатність до усвідомленої політичної діяльності, що здійснюється на постійній основі, раціональність, суверенність політичних дій.

Ключові слова: елітний політичний інститут, політична модернізація, політична суб'єктність.

Процессы институционализации способствуют формированию субъектности элитного политического института, то есть его способности как действующего субъекта власти влиять на других субъектов с целью оптимизации достижения поставленных целей и задач в процессах политической модернизации. Формирование субъектности происходит под влиянием субъективных (политическая компетент-

ность, мотивация, ответственность) и объективных факторов (текущая политическая ситуация). Основными критериями политической субъектности элиты выступают: способность к осознанной политической деятельности, осуществляемой на постоянной основе, рациональность, суверенность политических действий.

Ключевые слова: элитный политический институт, политическая модернизация, политическая субъектность.

The processes of institutionalization contribute to the formation of the subjectivity of the political elite, that is, its ability to influence other subjects as an active subject of power in order to optimize the achievement of the goals and objectives in the processes of political modernization. The formation of the subjectivity of the elite is under the influence of subjective (political competence, motivation, responsibility) and objective factors (peculiarities of the current political situation). The main criteria of the political subjectivity of the elite are: the ability to carry out the conscious political activity on a regular basis, rationality, sovereignty of political actions.

Key words: elite political institute, political modernization, political subjectivity.

УДК: 323.39

Хорішко Л.С.,
кандидат політичних наук, доцент
кафедри політології
Запорізького національного
університету

Проблеми суб'єктності в політичній сфері доволі дискусійні, оскільки стосуються критеріїв визначення суб'єкта дії, мотивів та його ресурсного потенціалу, а також зміни даних параметрів за умов ситуацій невизначеності чи криз. Процеси інституціоналізації сприяють формуванню суб'єктності політичної еліти, тобто її здатності як діючого суб'єкта влади впливати на інших суб'єктів із метою оптимізації досягнення поставлених цілей та завдань. Ефективність впливу зумовлюється наявними ресурсами та технологіями, що використовуються згідно з потребами політичної ситуації. Особливої актуальності дана проблематика набуває в процесах модернізації політичної системи, оскільки рівень суб'єктності елітного політичного інституту визначає ступінь його впливу на ініціювання та практичну реалізацію необхідних перетворень.

Загалом, можна виділити два основні підходи до розуміння політичної суб'єктності: 1) філософський, що акцентує увагу на сукупному результаті об'єктивної можливості політичної дії і суб'єктивної спроможності до неї; 2) політичний, що досліджує здатність впливати на поведінку інших суб'єктів, сприяючи зміні динаміки політичних процесів, визнаючи відповідальність за наслідки власних дій. У рамках першого підходу політична суб'єктність розглядається як своєрідна система якостей суб'єкта, що визначають його сутність. Оскільки

однією з найважливіших якостей суб'єктів політики виступає активність, то наявність ідеї дозволяє їм мислити та здійснювати перетворюючу діяльність в якості причини самих себе. У цьому контексті політична суб'єктність проявляється в здатності до самовідтворення на основі самосвідомості, активній діяльності, налагодженій комунікації та наявності ресурсного потенціалу. Політична суб'єктність має такі характеристики: 1) цілепокладання, тобто відтворення алгоритмізованого еталону діяльності, що задає відповідний вектор формування певної сутності; 2) свобода діяльності, тобто суб'єкт ініціює певний процес, впливає на його динаміку та визначає завершеність; 3) самовдосконалення, тобто наявність різних факторів впливу на ситуацію, її непередбачуваність вимагають від суб'єкта високого рівня адаптації, обумовленого засвоєнням нових знань, вмінь, а також способів діяльності. Виходячи із цього, політична суб'єктність – це певна потреба суб'єкта в усвідомленні себе причиною зміни існуючої сутності у взаємодії з навколишнім середовищем та іншими суб'єктами [1]. У рамках другого підходу політична суб'єктність – це здатність суб'єкта до усвідомлено-відповідальної участі, метою якої є вплив на динаміку політичних процесів. Об'єктивними умовами формування політичної суб'єктності виступають економічні, соціокультурні, політичні та інституціональні особливості функціонування

політичної системи в цілому. До суб'єктивних умов належать – політична компетентність, мотивація, відповідальність [2].

До основних характеристик, що розкривають зміст політичної суб'єктності, відносяться:

1) особливості самоідентифікації суб'єктів, що прагнуть до спільної взаємодії та мають чітко усвідомлені цілі;

2) внутрішньогрупова солідарність, тобто чіткий розподіл функцій та повноважень, готовність до спільної відповідальності;

3) форми легітимації існуючих статусів, ролей чи правил поведінки, а також узгодженість уявлень стосовно доцільності конкретного перерозподілу статусно-рольових позицій;

4) компетентність у виборі правил взаємодії доцільних для конкретної ситуації та вчасне ініціювання необхідних змін цих правил;

5) наявність інституціоналізованого статусу, підтвердженого відповідними актами чи процедурами, що зумовлює прозорість діяльності та збільшує рівень ефективності рішень;

6) більш-менш постійний склад учасників спільноти, а також наявність (або відсутність) лідера або лідерської групи, здатної проявляти ініціативу та брати відповідальність за здійснювану діяльність;

7) високий рівень стійкості колективних практик, що проявляється в усвідомленні спільності цілей та завдань діяльності, вмінні їх реалізувати на основі існуючих алгоритмів;

8) наявність партнерів і контрагентів, які визнають легітимність даного суб'єкта та бажають із ним взаємодіяти [5].

На думку Р. Хунагова, основними критеріями політичної суб'єктності виступають:

1) здатність до усвідомленої політичної діяльності, тобто здійснення її з метою досягнення поставлених цілей на основі знання про доцільність обраної процедури та технологій;

2) раціональність, тобто максимізація власної вигоди за наявності альтернатив та повноти доступу до інформації;

3) суверенність політичних дій;

4) постійність здійснення політичних дій, тобто їх цілеспрямованість, прогнозованість та збалансованість стосовно інтересів різних суб'єктів [6].

Вищезазначене дозволяє визначити особливості формування суб'єктності елітного політичного інституту в процесах модернізації політичної системи. Рівень інституалізації політичної еліти виступає своєрідною передумовою її суб'єктності. Саме в процесі інституалізації еліта набуває нових ознак, що визначають структурно-функціональний зміст та основні процедури комунікативної взаємодії в політичній системі з метою забезпечення стабільності її функціонування через проведення ефективних модернізаційних змін. Даний про-

цес дозволяє сформувати статусно-рольову сітку владної ієрархії, здійснити розподіл ресурсів та конкретизувати наявний потенціал здійснення політичної діяльності. Це сприятиме розгортанню політичної суб'єктності еліти в процесах модернізації. Динаміка даного процесу буде обумовлюватися впливом суб'єктивних (політична компетентність, мотивація, відповідальність) та об'єктивних факторів (поточна політична ситуація).

Політична компетентність виступає однією з ознак елітного політичного інституту, що проявляється в здатності аналізувати, оцінювати динаміку політичних процесів, а також приймати на основі цього ефективні політичні рішення, направлені на задоволення потреб суспільства та реагування на виклики зовнішнього чи внутрішнього середовища. Структурні компоненти політичної компетентності наступним чином сприяють становленню суб'єктності еліти:

1) пізнавальні елементи (політичні знання, судження, переконання, інтерес до політики тощо) формують загальну модель розуміння сутності політичної дійсності, її відповідності/невідповідності сучасним умовам глобального розвитку;

2) мотиваційні елементи (політичні потреби, цінності, настанови) спонукають до реагування на існуючі виклики зовнішнього та внутрішнього середовища на інституціональному рівні;

3) діяльнісні елементи (політична активність, поведінка, позиція) визначають стратегічні орієнтири та тактичні дії щодо досягнення поставленої мети [3].

Стратегічний аспект політичної компетентності в модернізаційних процесах проявляється у: вмінні визначати пріоритетні напрями модернізації політичної системи в умовах глобального розвитку, здатності обирати національно орієнтовану модель модернізації, що відповідає внутрішнім та зовнішнім потребам, вмінні запропонувати суспільству ефективну систему цінностей та ідеалів, необхідних не тільки для оптимізації адаптаційних процесів за умови здійснення модернізаційних перетворень, але й для зниження рівня суспільних протиріч.

Тактичний аспект політичної компетентності включає: здатність адекватно обирати способи досягнення поставлених цілей та завдань, виходячи з наявних ресурсів та особливостей політичної ситуації; вміння формувати ефективне інституціональне середовище взаємодії в процесах модернізації; здійснення контролю над політичною ситуацією; апелювання до політичної символіки з метою активізації громадської думки та політичної активності.

Мотив діяльності елітного політичного інституту характеризується наявністю відповідного спонування до дії, обумовленого потребами та поточною політичною ситуацією. На думку Дж. Маклелланда

та Дж. Аткинсона, можна виділити такі мотиви політичної діяльності:

1) мотив влади, тобто прагнення еліти відігравати домінуючу роль у процесах здійснення модернізаційних перетворень, що може проявлятися у вигляді задоволення власних потреб панування або використання ресурсного потенціалу політичного інституту та суспільства заради досягнення стратегічних цілей, спрямованих на підвищення рівня ефективності функціонування політичної системи в цілому;

2) мотив успіху, тобто досягнення відповідного результату модернізаційної діяльності, що визначає роль елітного політичного інституту в структурі політичної системи на основі підсумкового суспільного оцінювання значимості здійснених перетворень для суспільно-політичного розвитку в цілому;

3) мотив взаємодії з іншими, тобто формування стійких форм внутрішніх та зовнішніх взаємодій, що дозволяють елітному інституту не тільки засвоювати існуючий досвід модернізації, але й використовувати дані напрацювання для корегування цілей та завдань, якісного перерозподілу ресурсів та залучення потенціалу суспільства в процесах модернізації [3].

Політична компетентність, мотивація тісно пов'язані з відповідальністю. Політичну відповідальність елітного інституту можна розглядати як усвідомлення основних інтересів політичної системи, що реалізується в практичній діяльності, направленої на їх задоволення на основі існуючого досвіду та передбачення можливих наслідків. Її проявом виступає здатність виробляти ефективну політику, приймаючи стратегічні рішення щодо її реалізації з метою досягнення суспільного блага. Відповідно, політична відповідальність надає можливість впливати на динаміку модернізаційних процесів, забезпечуючи при цьому відповідність дій політичної еліти вимогам та потребам суспільства.

Політична відповідальність поєднує в собі комунікативний та етичний аспекти. Політична еліта має можливість позиціонувати свої наміри, програми дій в політичному просторі, тим самим мотивуючи суспільство до участі в модернізаційних перетвореннях. При цьому суспільство формує вимоги до суб'єктів діяльності, щодо її відповідності морально-етичним нормам. У цьому контексті політична відповідальність певною мірою формалізує взаємовідносини політичної еліти та суспільства, формуючи систему комунікативних зв'язків, що відповідають нормам політичної діяльності [4, с. 6]. Відповідно, політична відповідальність може розглядатися як спосіб усвідомлення та засвоєння елітним інститутом потреб політичної системи та суспільства, що реалізується в практичній діяльності, направленої на досягнення основних цілей та завдань модернізації політичної

системи. Вона також сприяє ефективному використанню політичних технологій в модернізаційних процесах і забезпечує відповідність використаних засобів поставленій меті.

Формування політичної суб'єктності елітного інституту в процесах модернізації зазнає впливу об'єктивних факторів, тобто складових поточної політичної ситуації. Можна виокремити її елементи, що здійснюють вплив на рівень суб'єктності:

1) динаміка функціонування політичної інфраструктури (сукупність організацій та суб'єктів, що активно приймають участь у процесах прийняття рішень, виробленні формальних та неформальних правил гри), рівень участі конкретних елементів у здійсненні модернізаційних перетворень;

2) рівень інституалізації еліти в політичній системі, що визначає доступ до ресурсів ініціювання та здійснення політичної модернізації;

3) мотиви поведінки, ресурси, технології діяльності, що можуть використовуватися різними політичними суб'єктами;

4) рівень легітимності здійснюваних модернізаційних перетворень у свідомості всіх учасників даного процесу;

5) зовнішні фактори впливу (економічні, політичні) та альтернативи існуючим векторам модернізаційних перетворень;

6) відповідність здійснюваних перетворень суспільним потребам та зовнішнім викликам в умовах глобального розвитку.

Окреслені об'єктивні та суб'єктивні умови впливають на формування змістовних характеристик суб'єктності еліти, що визначають її роль у процесах модернізації політичної системи. До даних характеристик можна віднести такі:

1) високий рівень інституалізації в структурі політичної системи, підтверджений законодавчими процедурами, які чітко регламентують правила та рамки діяльності, надаючи їм загальнообов'язкового характеру;

2) наявність статусно-рольової сітки, тобто системи статусів та ролей, що визначають правила поведінки і взаємодії конкретних суб'єктів, а також санкції щодо порушників;

3) чітка система розподілу функціонального навантаження в рамках заданої статусно-рольової сітки, зумовлена критеріями політичної відповідальності на всіх етапах здійснення модернізаційних перетворень;

4) внутрішньоелітна самоідентифікація, що сприяє чіткому усвідомленню правил на принципів політичної комунікації в рамках інституту, необхідних для досягнення поставлених цілей та завдань;

5) зовнішня та внутрішня легітимація рішень, що забезпечують результативність процесу модернізації політичної системи;

6) політична компетентність у виборі правил, процедур, конкретних технологій діяльності,

а також ініціювання їх змін з метою ефективного реагування чи адаптації до викликів зовнішнього та внутрішнього середовища у відповідній політичній ситуації;

7) визначеність інституціональних політичних практик, зумовлена чіткістю поставлених цілей та завдань модернізаційної діяльності, наявністю знань та вмінь їх реалізації в умовах існуючої політичної дійсності;

8) широке коло груп інтересів, які визнають легітимність елітного інституту та готові надавати йому ресурси з метою оптимізації тих чи інших політичних рішень;

9) наявність (або відсутність) політичного лідера, здатного проявляти ініціативу та брати відповідальність за здійснювану діяльність всього інституту.

Отже, в процесі інституціоналізації політична еліта набуває суб'єктності, тобто здатності впливати на інших суб'єктів з метою оптимізації процесів прийняття політичних рішень. Суб'єктність елітного політичного інституту проявляється в наявності його дієвої легітимізованої структури, що здатна формувати інституціональне середовище взаємодії, забезпечуючи виконання покладених функцій, розподіл ресурсів та вибір технологій політичної діяльності в процесі модернізації політичної системи. Розгортання політичної суб'єктності еліти відбувається під впливом

об'єктивних та суб'єктивних умов, що визначають її роль у процесах політичної модернізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бекбосынов М. Политические проблемы регионов в структуре федеративных отношений в РФ / М. Бекбосынов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.vestnik-mgou.ru/Articles/Doc/6856>.

2. Краснякова А. Политична суб'єктність: умови становлення та ознаки розвитку / А. Краснякова // Проблеми політичної психології. – 2014. – Т. 1. – № 15. – С. 45–55.

3. Лепська Н. Політична компетентність суб'єкта політики у структурі політичної діяльності / Н. Лепська // Гілея: науковий вісник. – 2009. – № 21. – С. 326–335.

4. Політична відповідальність державно-управлінської еліти як чинник підвищення ефективності державного управління [наук.-метод. розробка] / За заг. ред. В.А. Ребкала, В.А. Шахова. – К. : НАДУ, 2011. – 44 с.

5. Скопин А., Климов А., Зайцев Д. Акторный поход в современных социальных науках: экономике, социологии и политологии / А. Скопин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.hse.ru/data/2012/12/16/1300987726/Скопин%20А.Ю.,%20Климов%20А.И.,%20Зайцев%20Д.Г.%20Ак..в%20современных%20социальных%20науках.pdf>.

6. Хунагов Р.Д. Политическая субъектность: философско-политический анализ : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филос. наук : спец. 09.00.10 «Философия политики» / Р.Д. Хунагов. – Ростов-на-Дону : Ростов. гос. ун-т., 1993. – 24 с.